

SZERKESZTI:
MAJTÉNYI MIHÁLY

Gál László

Levél a Hid-hoz

Illyés Gyula, akit már csak megszokásból is szívesen mondunk a legnagyobb élő magyar írónak, egyszer azt írta, hogy: „irodalmon kívüli hatalmak megalázhatják vagy megnyerhetik az írókat, az irodalmat nem; legfeljebb elpusztíthatják. Az orosz írók, akik hogy úgy mondjam, emberi részükkel az új rendszer hívei voltak, lelkesen próbálták írói művoltukkal is szolgálni azt: csak bajt okoztak maguknak is, az irodalomnak is és a rendszernek is. Az irodalom „szolgálni” nem tud. Abban a pillanatban, mikor nem a saját társadalmi szerződése szerint működik, megszűnik irodalom lenni... A társadalomtól kapott alkotmánya értelmében csak az igazságot szolgálhatja”.

Illyés Gyula, amikor ezeket a sorokat írta — „emberi részével” — egy kicsit a Gömbös reformnemzedékét szolgálta, utána a többi Gömbösöket is. Lapjában már a „felszabadulás” után is helyet kaptak az irodalmi jobboldal kisebb-nagyobb mértékben kompromittált írói. A hivatalos magyar „irodalom” a k o r haragban volt Illyés Gyulával. Azóta sok víz folyt le a Dunán; most már csak az irodalom haragszik, amely nem tud szolgálni. Illyés Gyula tud.

Sztálin halála után néhány hónappal Ilja Ehrenburg felmondta a barátságot a zsdánovizmusnak. Jóval Illyés idézett sorai után, ő is megállapította, hogy a zsdánovizmus csak írókat tudott megnyerni magának, sohasem az irodalmat. Ugyanezt mondta el zenei nyelven Hacsaturiján, a muzsikus. Kiderült az, amit különben minden olvasó tudott: a sztalinizmus nem tudott irodalmat termelni; a sztálini irodalom színvonala mélyen a norma alatt maradt. Sztálin — mint irodalmon kívüli hatalom — megalázta és elpusztította az irodalmat — és az írókat. Gondoljunk Zocsenkóra, Pilnyákra, Babeljra, gondoljunk az öngyilkos Jcsenyinre, Majakovszkira, gondoljunk a többiekre is.

Rákosi látszólagos bukása után egy futó pillanattal úgy látszott, hogy levegőt kap a magyar irodalom. Nem József Attila levegőjét, az nagyon sok volna, de egy picinyke ózont mégis. Mindenesetre, abban a pillanatban, amikor az írók azt hitték, hogy az „új kormányprogram” valóban új kormányt és új programot jelent, összeröföntek a megalázott és megnyert írók és szépen leszedték egymásról a Kossuth- és Sztálin-díjas keresztvizet.

Nem sokáig tartott a dicsőség. Rákosi a minisztertanácsokon ott ül Nagy Imre háta mögött és vigyázza, hogy az új kormányprogram miniszterelnöke valóban azt mondja-e, amit ő sug neki. És az írók háta mögött ott ülnek a régi lektorok, akik közt — amint a „Csillag” egyik vitájában olvastam — olyanok is ülnek „akik szeretik az irodalmat” és erősen vigyázzák, hogy nem ártott-e meg az a picinyke friss levegő is a tüsszentésre ügylatszük erősen hajlamos magyar íróknak. És Illyés Gyula, aki már a moszkvai küldetés idején is sikeres riválisa volt József Attilának, bizony most is tud — ha sziszegve is — szolgálni aljas, nyomorító hatalmakat. Alighanem csupán „emberi részével”.

A Csillag új, januári számában, vitáirást olvasok Kende István tollából az új szatíra feladatairól. A vitáirás úgy kezdődik, ahogy a mai Magyarországon a nyomorító hatalmak megkívánják: „A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusán Malenkov elvtárs, s ezt megelőzően már a Pravda is idézte azt a sztálini figyelmeztetést...”

Nem az a fontos, hogy mit idézett Malenkov és a Pravda. Az a fontos, hogy ezzel a bevezető mondattal Kende István kiváltotta cikkének útlevelét, ez egy építő írás lesz, hiszen csupa nagy betűvel írta a Szovjetuniót, a Pártot és a Kongresszust; hivatkozott Malenkovra, a Pravdára, sőt még Sztálinra is. És mindjárt így folytatja: „A szatira tehát a Szovjetunióban... az irodalmi érdeklődés homlokterébe került”. Nos, ha ott, a Szovjetunióban az érdeklődés homlokterébe került, akkor szabad Kendének is homloktérbe keríteni, akkor szabad megírni, hogy „a szatirikus témák ott keletkeznek, ahol az élet, a társadalom beteg, rothadt gócai vannak”.

Ezek szerint — én elhiszem Kendének! — Magyarországon és a Szovjetunióban — *difficile est satiram non scribere* — nagyon nehéz nem írni szatirát: sok a rothadt góc, nagyon sok.

Kende István azonban nem hisz az új kormányprogramban, ő tudja miért, és ő változatlanul Sztálint idézi, pedig ez néhány hónapon át nem volt divatos a magyar irodalomban. Sztálin elvtárs — írja Kende — „két levelében rámutat azokra a jellegzetes vonásokra, amelyek szatiráinkban (a mi é n k b e n! a m a g y a r b a n!) nélkülözhetetlenek”. Egyik levelében azt írta „Sztálin elvtárs”, hogy Bednij Gyemján írása „nem bolsevik kritika, hanem népünk megrágalmazása, a Szovjetunió befekettítése, a Szovjetunió proletariátusának befekettítése, az orosz proletariátus befekettítése”. Másik levelében viszont Bezimenszkij műveit „a forradalmi proletárművészet mintaképeinek” tekintette a nagy Sztálin.

Gyemján Bednijt Sztálin tüntette el; Bezimenszkij azzá lett, amit a neve jelent: névtelen. Amiből az is látszik, hogy a nagy Sztálin nem nagyon értett az irodalomhoz, de még az is, hogy a magyar írók igencsak meg lehetnek akadva a szatirikus lehetőségekkel. Egyrészt vannak ugyan rothadt gócek, beteg élet és társadalom; másrészt azonban, ha erről írnak, akkor megrágalmazzák, befekettítik a magyar népet, a Magyar Népköztársaságot, a Magyar Népköztársaság proletariátusát, a magyar proletariátust. Mert ezt jelenti, csak ezt jelentheti az ügyesen alkalmazott sztálini idézet. Írjatok szatirát, de ne írjatok!

Mit írnak mégis a magyar szatirikusok? A sok rothadt góc közül kiválasztottak egyet: az irodalmi gócot. Gusztus dolga, de a magyar írók jelenleg egymást eszik.

Közvetlenül az „új kormányprogram” után, Szabó Pál vezércikket írt az Irodalmi Ujságba. „Az új minisztertanács einökének nagy nyilatkozata után — írja Szabó Pál — alaposan felbolydult az írói világ. Voltak, akik valamiféle önkritikai „vallomást” emlegettek, voltak, akik újra „orientálódni” kezdtek „jobb” vagy „baloldali” csoportosulások után, mások szende, ártatlan nézésre igazították szemeiket és úgy néztek bele a világba, mintha azt mondták volna, „hogy én csak egyszerű íróember vagyok, én nem csináltam semmit, egyébként pedig, amit írtam, arra is a párttól kaptam inspirálást”. Voltak még persze más-milyen rezdülések és tétovázások is, de eltelik egy nap, két nap, több nap: s egy hét múlva újra elhangzik egy beszéd: „Rákosi elvtárs nagy beszámolója a párt budapesti aktivájának értekezletén, elosztatja a félreértéseket és félremagyarázásokat és hát persze a bizonytalanok, az imént habozók, tétovázók arca felderül: kiderült az idő, nincs már semmi baj”.

Én azt hiszem, ennél lesújtóbb, ennél szomorúbb vallomás még nem hangzott el írókról és irodalomról: megalázzottokról és megnyertekről.

Devecseri Gábor ügylátszik magára ismert Szabó Pál írásában. Megbántva és megsértve, versben válaszolt:

*Fölállsz, rezeg a hangod, oktatsz,
pedig erre senki se kért.
Mint fiait tápláló pelikán
ontod szívedből a vért.
De hig ez a vér és áporodott,
belőle kortyot se kívánok,
kebled hiába marcangolod,
nem leszünk kis pelikánok.*

*Hogy kétszer kettő négy, neked
óriási felfedezés,
érte tűzbe teszed kezed,
magad is tűzbe mész.
Csodáljunk érte, azt kívánod,
— hangodra tógát tekersz —
hogy ezzel az írói kézzel
a tűzbe nyúlni mersz.*

(Egyébként oly sokszor fisztulázod: „író”,
hogy már csak annyi, mintha azt mondanád: „túró”)

Ez a „vers” — nagyon rossz vers. A különben valamikor tehetséges Devecseri Gábornak igencsak nagy munkájába kerülhetett ennyire rossz verset írni. De ami a „túrót” illeti, alighanem Devecserinek is Lukács György mintegy két év előtti tanácsa juthatott eszébe. Az, hogy amennyiben a megtámadott magyar író nem győzi kivárni, hogy esetleg két év múlva igazat kapjon, — elmehet túróért. Nos, szerény véleményünk szerint, Devecseri Gábor már indulhat is érte.

Devecseri verse egyébként nem mindenkinek tetszett. Kuczka Péter a „Csillag”-ban válaszol: „Az Irodalmi Ujság közölte Devecseri Gábor Arckép című versét. Rossz és helytelen volt ez a vers: kár volt közölni... Írók vagyunk, magyar írók, a szocializmus építésének útjára lépett magyar nép lelkiismerete, nemzetünk ébresztői és lelkesítői, ha kell hát ostor, ha kell hát kard... De a nagy és igazi munka helyett mással foglalkozunk. Babérokön osztozkodunk, reszketve attól, hogy a másiknak egy levéllel több jut. Gyermekes gyűlölettel nézünk egymásra, öklöt razunk a másik felé. Bandákba gyűlünk mint a farkasok, hogy a másik farkasbandát szétmarcangoljuk. Költők szemére köd borul, ha a másiktól elismerő szót hallanak. A kritikát holmi kialakult ranglista szerint éezzük, vagy tompítjuk. Rágalmak mérgezik irodalmi közéletünk levegőjét. Hazugnak és embertelennek tartjuk egymást, kétségbe vonjuk egymás párhúságát, monopóliumra törő karrieristának gondoljuk a másikat...”

Ehhez nem kell kommentár. Én hiszek Szabó Pálnak is, Devecserinek is, Kuczka-nak is.

A szatira témája — írja Kende István, de nem is írja: idézi Malenkovot — minden, ami negatív, rothadt, elkorhadt, minden, ami fékezi az előrehaladást. Nos, itt van ez a három írói, sőt irodalmi kiállás; negatív is, rothadt is, korhadt is, az előrehaladást is fékezi — szatiráírók, előre tehát!

A magyar szatiráíróknak egyébként nem kellene történelmi példák után épen Moszkvában kutatniok. A XVI. századból fennmaradt egy kis szatirikus versike, most el lehetne mondani — mondjuk Rákosiékról:

*Bárán ruhában bejövének
És szegén életet előbb hirdetének...*

aztán így folytatni:

*Csak szájokban a nép, nincsen példájokban,
Nyelvvél igen vallják, étellel tagadják,
Csak hassal imádják, szakállal követik...*

és esetleg azzal befejezni, hogy: „az irodalomnak házát istállóvá tötték”.

A névtelen szatiráíró ugyan a papok ellen írta eredetileg és „a nép” helyett Krisztust, az „irodalomnak házát” helyett: istennek házát... de így is jó, ahogy én javítottam, mert bizony mondom: istállóvá tötték az irodalomnak házát!

SAFRÁNY IMRE

Akt (olaj)